

سعید عدالت نژاد

راه‌های نگارش پژوهشی دانشگاهی

(مقاله، رساله و کتاب)



- سرشناسه: عدالت‌نژاد، سعید ۱۳۴ -
- عنوان و نام پدیدآور: راهنمای نگارش پژوهش‌های دانشگاهی (مقاله، رساله و کتاب) / سعید عدالت‌نژاد
- مشخصات نشر: تهران، نشر نی، ۱۳۹۶
- نوبت چاپ: چاپ اول، ۱۳۹۶
- مشخصات ظاهری: ۱۳۴ ص.
- شابک: 978-964-185-532-3
- وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
- یادداشت: چاپ قبلی: نیلوفر، ۱۳۹۳؛ کتابنامه: ۱۳۴۰-۱۳۴۱
- همچنین به صورت زیر نویس.
- موضوع: تحقیق - روش‌شناسی - راهنمای آموزش (عالی) Research (Higher) - Methodology - Study and teaching (Technical) - علمی و فنی - راهنمای آموزشی (عالی) Writing - Study and teaching (Higher)
- رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ ع ۳۷ ۹ / ۵۵ / ۱۸۰ Q
- رده‌بندی دیویی: ۰۰۱/۴۲
- شماره کتابشناسی ملی: ۴۷۲۱۲۶۷

قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان



نشر نی

راهنمای نگارش پژوهش دانه نگاه

(مقاله، رساله و کتاب)

سعید عدالت‌نژاد

عضو هیئت علمی بنیاد دایرةالمعارف اسلامی

چاپ اول تهران، ۱۳۹۶

تعداد ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی نقش

تمامی حقوق این اثر محفوظ است. تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً،
به هر صورت (چاپ، فتوکپی، صوت، تصویر و انتشار الکترونیکی)
بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

شابک ۳ ۵۳۲ ۱۸۵ ۹۶۴ ۹۷۸

www.nashreny.com

فهرست مطالب

۹	سخنی با خواننده
۱۳	یادداشت بر ویراست جدید
۱۵	بخش اول. کلیات
۱۵	ویژگی‌های عام پژوهش
۱۶	انواع پژوهش دانشگاهی
۱۶	یکم، پژوهش‌های روشنگرانه یا موضوع‌محور
۱۹	دوم، پژوهش‌های قانع‌کننده یا مسئله‌محور
۲۱	سوم، پژوهش‌های ترکیبی
۲۵	بخش دوم. صورت پژوهش
۲۶	مقاله یک‌پاراگرافی
۲۸	انواع مؤید

۲۸	مثال‌ها
۲۹	داده‌های آماری
۳۰	نقل قول
۳۴	استدلال
۳۹	ماهیت پاراگراف
۴۰	ویژگی نخست: جمله اصلی
۴۱	ویژگی‌های تفصیلی جمله اصلی
۴۴	ویژگی دوم: علت موضوعی
۴۶	ویژگی سوم: اثر عام یا یکپارچگی
۴۶	الف) نوع جملات
۴۶	ب) یادآوری
۴۷	ج) استفاده بجا از پیوند یا ... راهنما
۵۲	شیوه تکثیر پاراگراف
۵۴	ساختن جمله فرعی
۵۴	چرا؟
۵۵	چگونه؟
۵۷	کی؟
۵۹	مقاله پنج پاراگرافی
۵۹	مقدمه
۶۲	پاراگراف‌های میانی
۶۲	نتیجه
۶۶	پژوهش‌هایی با بیش از پنج پاراگراف
۷۲	شیوه خلاصه کردن اثر معیار و دانشگاهی
۷۴	روش تهیه پیشنهاد تحقیق (پروپوزال)
۷۸	الگوهای مختلف در نگارش پاراگراف

۷۹	فرآیندی
۸۱	طبقه‌بندی
۸۴	مقایسه و مقابله
۸۵	علت و معلول
۸۹	بخش سوم. محتوای پژوهش
۸۹	روکرد دانشگاهی در مطالعات دینی
۹۳	اهمیت و ماهیت محتوا
۹۷	چه بخوانیم؟
۹۹	منابع
۱۰۴	آغاز نگارش
۱۰۵	نوشتن و دوباره نوشتن
۱۰۷	خواندن نهایی
۱۰۸	مستند ساختن متن
۱۱۰	پرهیز از سرقت ادبی
۱۱۰	مواجهه با متون قدیم یا کلاسیک
۱۱۴	اجتناب از آثار غیرمعیار
۱۱۵	نشانه‌های تحقیق غیرمعیار
۱۱۶	۱. التزام پیشینی
۱۱۷	۲. تنبلی فکری
۱۱۷	۳. تمسک به ملاحظات شخصی
۱۱۸	۴. کاریکاتورسازی
۱۱۹	۵. حذف نشانی‌ها

۶. استفاده از منابع و شواهد گزینشی ۱۲۰
۷. مستندسازی‌های غلط ۱۲۱
۸. استناد به رأی افراد موجه ۱۲۲
۹. ایجاد حالت‌های دوگانه غلط‌انداز ۱۲۲
۱۰. مغالطه تساوی همبستگی با علّیت ۱۲۳
۱۱. استناد به تجربه شخصی و معلومات فردی ۱۲۴
۱۲. استناد به فهم متعارف و امر بدیهی ۱۲۴
۱۳. استناد به دال سکوت ۱۲۵
۱۴. مراجعه شدن به امر ممکن به عنوان امر ثابت شده ۱۲۷

نقد پژوهش ۱۲۹

منابع ۱۳۳

سخنی با خواننده

این کتاب برای علاقمندان به نگارش آثار معیار (استاندارد) در رشته‌های مختلف تهیه شده، هرچند مثال‌ها فقط از رشته‌های علوم انسانی و به‌ویژه رشته‌های مطالعات اسلامی است. استادان با توصیه این کتاب به دانشجویان قبل از نگارش مقاله‌های تحقیقاتی و به‌خصوص پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکتری می‌توانند در وقت خویش صرفه‌جویی کنند. این اثر به دانشجویان کمک می‌کند تا با لحاظ معیارهای علمی، تحقیقات خود را به‌خوبی انجام دهند و در عین حال ساده‌تر به انجام برسانند و با در نظر گرفتن همین معیار، آثار دیگران را ارزیابی کنند و کتاب‌ها و مقالات برتر را از نوشته‌های کم‌اثر، برای مغالطه و پرگویی‌های بی‌حاصل، تمیز دهند. روش معرفی شده در نوشتن پژوهش‌ها در این کتاب یکی از روش‌های رایج در دنیا است و به تولید و گسترش دانش در زمینه‌های مختلف کمک می‌کند.

درباره شیوه نوشتن پژوهش دانشگاهی^۱ (آکادمیک) کتاب‌های فراوان

۱. در این کتاب مراد از اصطلاح «دانشگاهی» در ترجمه «آکادمیک»، پژوهش معیار و منضبطی است.

به انگلیسی وجود دارد. علاقمندان به تحصیل در دانشگاه‌های معتبر خارج کشور که نیازمند گذراندن دوره‌های آموزش زبان می‌شوند کم و بیش در بخش «نگارش» این دوره‌ها با شیوه معیار نوشتن آشنا می‌شوند. در طراحی ساختار اصلی این کتاب کوشیده‌ام از چند نمونه آثار انگلیسی متناسب با قلمرو عام انسانی و مطالعات اسلامی در زمینه نگارش استفاده کنم. مشخصات کتابشناختی این آثار در فهرست منابع آمده است. مثال‌ها غالباً از نگارنده است جز مواردی که در پانویس به منبع آن اشاره کرده‌ام. تجربه تحصیلی و پژوهشی در حوزه علمیه قم و بعد در دانشگاه‌های داخل و خارج کشور و درس‌هایی که از استادان خود فرا گرفته‌ام گواه این نکته است که فقدان آثاری در قلمرو راهنمای نگارش برای دانشجویان و طلاب تا چه اندازه موجب سردرگمی و اتلاف وقت می‌شود. بی‌توجهی به اهمیت روش تحقیق و روش نگارش تحقیق به‌ویژه در رشته‌های علم انسانی و مطالعات اسلامی از جمله علل رکود این علوم در سرزمین ما است. این بی‌توجهی موجب افزایش کارهای تکراری و اغلب بی‌حاصل در این قلمرو می‌شود. بسیار شنیده می‌شود که «رعایت اصول ساماندهی اطلاعات، شیوه آرایش و معیارهای تحقیق صرفاً اموری ظاهری و صوری‌اند و چندان اهمیت ندارند». ولی خواهیم دید که تا روش تحقیق و شیوه ارائه آن سامان نباشد، طرح نظریه‌های جدید، فهم و بیان نظریه‌های قدیم و نقد آن‌ها ممکن نخواهد شد.

بسیاری از آثار موجود فارسی در زمینه روش تحقیق و راهنمای نگارش پژوهش‌های دانشگاهی دارای دو اشکال‌اند. اول، غالب آن‌ها به جای پرداختن به چگونگی سامان دادن اطلاعات و شیوه پیش‌بردن تحقیق دارای مطالبی‌اند که یا دانستن آن‌ها لازم است ولی کافی نیست، مانند چگونگی تهیه فیش‌های

تحقیقاتی، چگونگی گردش کار طرح تحقیق در دانشکده، نکات ویرایشی و پرداختن بیش از اندازه به مقدماتِ روش تحقیق؛ یا آن‌که گزارشگر مباحث نظری دربارهٔ روش تحقیق‌اند، و اگر مبهم و غلط بیان نشده باشند، برای کسانی مناسب‌اند که به فلسفهٔ روش تحقیق علاقمندند. دوم، غالب این آثار از شیوه‌های تحقیق در علوم تجربی طبیعی و علوم تجربی انسانی تبعیت می‌کنند و برای دانشجویان رشته‌های دیگر مفید نیستند. هنوز در اکثر دانشکده‌های علوم، سنان به‌طور عام و الهیات و ادبیات به‌طور خاص پروپوزال^۱ (پیشنهاد تحقیق)، براساس روش تحقیق در علوم تجربی و فنی مهندسی طراحی شده‌اند و از این رو بخشی از روش‌ها برای دانشجویان غیر این رشته‌ها بی‌معناست و بی‌پاسخ می‌ماند.

این کتاب برای گزارش پژوهش‌ها چارچوبی عرضه می‌کند تا نویسنده بتواند اولاً، ادعای خود را شفاف و متدلّ بیان کند. ثانیاً، اطلاعات به‌دست‌آمده را ساماندهی و در قالبی معین به خواننده ارائه کند و از نوشتن مطالب بی‌ارتباط با موضوع و تکراری در اثر خود بپرهیزد. ثالثاً، به اهمیت تفکیک منابع دست اول (مثل منابع تاریخی-حدیثی قدیم، گزارش شاهدان عینی یک حادثه، یا مصاحبه با این دسته از شاهدان، و گزارش روزنامه‌ها در یک دورهٔ زمانی خاص دربارهٔ وقایع)، منابع دست دوم (کتاب‌ها و مقاله‌های تحلیلی تألیف شده بر پایهٔ منابع دست اول یا دربارهٔ منابع دست اول)، و منابع غیرمعتبر پی‌ریزد. منابع غیرمعتبر عبارت‌اند از آثار صرفاً تبلیغی و جانبدارانه و آثاری که تمهیدات روش‌نویسی آثار پیشینیان‌اند. ممکن است در تعیین معیارها برای منابع دست اول و دوم بین استادان اختلاف نظر وجود داشته باشد ولی مهم تفکیک این دو گروه از منابع، خوانش انتقادی آن‌ها و اجتناب از منابع غیرمعتبر است.

با لحاظ این نکته که اکثر دانشجویان وقت کافی و حوصله خواندن آثار حجیم را ندارند، کوشیده‌ام مطالب را بسیار مختصر بیان کنم. بخش اول به چند ویژگی عام پژوهش و انواع آن در زمینه‌های علوم انسانی و اجتماعی اختصاص داده شده ولی غالب مثال‌ها از قلمرو مطالعات اسلامی انتخاب شده‌اند. در بخش دوم، با عنوان «صورت»، شیوه سامان دهی اطلاعات، مرتب کردن صورت پژوهش در مقاله‌ها، رساله‌ها، کتاب‌ها، و شیوه تهیه پروپوزال، شیوه خلاصه کردن یک اثر و الگوهای مختلف در نوشتن پاراگراف‌ها توضیح داده شده است. در بخش سوم، با عنوان «محتوا»، ابتدا مناسب دیدم تفاوت رویکرد دانشگاهی و نیردانشگاهی در پژوهش دینی را توضیح دهم و سپس نکته‌های ضروری مربوط به انتخاب موضوع، بیان محتوا، انتخاب روش و منابع تحقیق ارائه شده است. در همین بخش چهارده نشانه اثر غیرمعیار شمرده شده است تا این دست آثار را بتوانیم به آن‌ها اعتماد نکنیم و خود نیز تولیدکننده چنین آثاری نباشیم. در سهای این بخش، چند نکته در باب شیوه نقد به لحاظ صورت، محتوا و منبع آمده است.

توجه به این نکته مهم است که روش تحقیق نگارش تحقیق یکی نیست ولی نوشتن به سبک دانشگاهی خود فرآیند تحقیقی است که نحوه فکر کردن را سامان می‌دهد و به محقق فرصت می‌دهد تا نظریه‌های مختلف را ارزیابی کند و از دیدگاه‌های نادر هم با خبر باشد. این سبک نوشتن راهی برای یافتن حقیقت و یکی از بهترین راه‌ها برای احاطه بر یک موضوع و محقق شدن در آن است. آن دیدگاه وسیع و نزدیک شدن به حقیقت که در سایه نوشتن مقاله و رساله دانشگاهی به دست می‌آورید بیش از پاداش تلاش شماست.

مطالب این کتاب را قبل از انتشار در کارگاه‌های یک روزه و در طول ترم تحصیلی دانشگاهی بارها تدریس کرده‌ام و هر بار با کمک دانشجویان به

نکته‌ای جدید دست یافتم و از این رو سپاسگزار و مدیون همه آن‌ها هستم. از دوستانم آقایان استاد دکتر هادی عالم‌زاده، دکتر مالک حسینی، هومن پناهنده و اسماعیل باغستانی که بر من منت گذاشتند و با مطالعه این اثر و ارائه نکته‌های خود در روشن‌تر و دقیق‌تر شدن مطالب به سهم خود نقش داشتند، سپاس ویژه دارم؛ در عین حال مسئولیت هر خطایی بر عهده خودم است.

خرداد ۱۳۹۳

یادداشت بر ویراست جدید

در این ویرایش بعضی تعبیرها و غلط‌های چاپی اصلاح و پاره‌ای از مثال‌ها شفاف‌تر بیان شده‌اند. آخرین مثال در بخش نشانه‌های اثر غیرمعیار (نشانه چهاردهم) حذف شد. پیشنهاد حذف این مثال و رفع یک ایراد در بخش ساختار مقاله را مدیون درست‌فروخته‌ام آقای منصور شمس هستم. به پیشنهاد بعضی از دوستانی که در دو سال گذشته تجربه تدریس چاپ اول این کتاب را داشتند بحث رویکرد دانش‌گاهی در مطالعات دینی از بخش اول (کلیات) به بخش سوم (محتوا) منتقل شده است.

اسفند ۱۳۹۵